הני אין צורת דרקון לא אלא פשיטא במוצא וכדתנן המוצא כלים ועליהם צורת חמה רישא וסיפא במוצא ומציעתא בעושה אמר אביי אין רישא וסיפא במוצא ומציעתא בעושה רבא אמר כולה במוצא ומציעתא רבי יהודה היא דתניא [א]רבי יהודה מוסיף אף דמות מניקה וסר אפים מניקה על שם חוה שמניקה כל העולם כולו סר אפים על שם יוסף שסר ומפים את כל העולם כולו והוא דנקיט גריוא וקא כייל והיא דנקטא בן וקא מניקה: תנו רבנן [ב]איזהו צורת דרקון פירש רשב"א [א]כל שיש לו ציצין בין פרקיו מחוי רבי אסי [ב]בין פרקי צואר אמר ר' חמא ברבי חנינא הלכה כר"ש בן אלעזר אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יהושע בן לוי פעם אחת הייתי מהלך אחר ר' אלעזר הקפר בריבי בדרך ומצא שם טבעת ועליה צורת דרקון ומצא עובד כוכבים קטן ולא אמר לו כלום מצא עובד כוכבים גדול ואמר לו בטלה ולא בטלה סטרו ובטלה ש"מ תלת ש"מ [ג]עובד כוכבים מבטל עבודת כוכבים שלו ושל חבירו וש"מ [ד]יודע בטיב של עבודת כוכבים ומשמשיה מבטל ושאינו יודע בטיב עבודת כוכבים ומשמשיה אינו מבטל וש"מ [ה]עובד כוכבים מבטל בעל כרחו מגדף בה רבי חנינא ולית ליה לרבי אלעזר הקפר בריבי הא [ג]דתנן [ד]המציל מן הארי ומן הדוב ומן הנמר ומן הגיים ומן הנהר ומזוטו של ים ומשלוליתו של נהר [ז]והמוצא בסרטיא ופלטיא גדולה ובכל מקום שהרבים מצוין שם הרי אלו שלו מפני שהבעלים מתייאשין מהן אמר אביי נהי דמינה מייאש מאיסורא מי מייאש מימר אמר אי עובד כוכבים משכח לה מפלח פלח לה אי ישראל משכח לה איידי דדמיה יקרין מזבין לה לעובד כוכבים ופלח לה: תנן התם [ה]דמות צורות לבנות היה לו לר"ג בעלייתו בטבלא בכותל שבהן מראה את ההדיוטות ואומר להן כזה ראיתם או כזה ראיתם ומי שרי והכתיב [ו]לא תעשון אתי לא תעשון כדמות שמשי המשמשים לפני אמר אביי לא אסרה תורה אלא שמשין שאפשר לעשות כמותן כדתניא [ו][ח]לא יעשה אדם בית תבנית היכל אכסדרה תבנית אולם חצר תבנית עזרה שולחן תבנית שולחן מנורה תבנית מנורה אבל הוא עושה של ה' ושל ו' ושל ח' ושל ז' לא יעשה אפילו של שאר מיני מתכות רבי יוסי בר יהודה אומר אף של עץ לא יעשה כדרך שעשו בית חשמונאי אמרו לו [ט]משם ראיה [ז]שפודין של ברזל היו (א) וחופין בבעץ העשירו עשאום של כסף חזרו [י]והעשירו עשאום של זהב ושמשין שאי אפשר לעשות כמותן מי שרי והתניא [ט]לא תעשון אתי לא תעשון כדמות שמשי המשמשים לפני במרום אמר אביי

לא

הני אין. שמשין שבמרום. אבל צורת דרקון דאינה במרום שריא: **מניקה.** אשה מניקה בן: **סר אפים.** (ב) שסר ונעשה שר: **והפים את כל העולם.** בשני רעבון. והפים כמו והפיס דעתו. אלמא פרצוף אדם לרבי יהודה אסור: **והוא דנקט גריוא וקא כייל.** (ג) אסור על שם יוסף אבל פרצוף אדם גרידא שרי בהנאה: **ציצין.** תרגום של סנפירים. לשון אחר כמו שערות: **פרקיו.** חליותיו: **הלכה כר"ש.** שאם אין לו ציצין מותר: **בריבי.** כלומר אדם גדול וכן קורין לו בכינוי: **מצא טבעת.** ולא הגביהה עד שבטלה העובד כוכבים: **סטרו.** הכהו על הלחי: **ווטו של ים.** לשון ים החוזר לאחוריו עשר וחמש עשרה פרסאות ושוטף כל מה שמוצא בדרך חזרתו וכן עושה בכל יום: **שלוליתו.** כשהנהר גדל ויוצא על גדותיו ופושט: **מתייאשין מהן.** וכיון דמייאש עובד כוכבים בטלה מדעתיה דלא למפלחה ותו לא צריך לבטולה: **מאיסורא מי מייאש.** עדיין העובד כוכבים שאינדה קורא לה עבודת כוכבים דמימר אמר וכו': **דמות צורות לבנות** גרסינן: **כזה ראיתם.** כדי לבדקן אם יהיו דבריהם מכוונים: **לא תעשון כדמות שמשי.** הכא לא גרסינן במרום: **שאפשר לעשות כמותן.** ממש כגון שמשין של מטה חצר ואולם והיכל ומנורה אבל שמשין של מעלה שאי אפשר לעשות כמותן ממש אלא ציור דוגמתן מותר: **בית תבנית היכל.** בארכו ורחבו ורומו ושיעור מדת פתחיו אבל אם נשתנה במקצת מותר: **אבל עושה.** מנורה של חמש נרות ושל ששה ושל שמונה שאינן דומין לשל מקדש. ושל שבעה לא יעשה שהיא כשל מקדש ואפילו של שאר מיני מתכות שאף היא אע"פ שאינה של זהב כשרה במקדש כדילפי' בהקומץ רבה (מנחות דף כח:) מכלל ופרט וכלל אבל של עץ שרי דאינה כשרה במקדש דהפרט מפורש מתכת: **רבי יוסי בר יהודה אומר אף של עץ לא יעשה.** שאף היא כשרה במקדש: ומלכות בית חשמונאי עשאוה במקדש של עץ לאחר שטימאו יונים את ההיכל ונטלו כל כליו וגברה יד בית חשמונאי ונצחום. דרבי יוסי בר יהודה דריש ליה בריבויי ומעוטי ועשית מנורת(ז) ריבה זהב טהור מיעט מקשה תיעשה המנורה חזר וריבה ריבה כל מילי ומיעט חרס: **בבעץ.** בדיל: **המשמשין לפני במרום.** אלמא שמשין עליונים קאסר:

ארבעה

רשב"ם גריס סר אפס. כלומר אמרו לו עיין ותדקדק כי אפס תבואה וכן נמצא הרבה סר [י][לשון סר] סלינא (חולין יח.) סייר נכסי (שם דף קה.): **הלכה** כר"ש בן אלעזר. פי' רשב"ם ואפילו אי משכחת תנא דפליג: **ש"מ** עובד כוכבים מבטל עבודת כוכבים שלו ושל חבירו. תימה אמאי לא נקט נמי ש"מ ישראל אינו מבטל עבודת כוכבים של עובד כוכבים דאי משום דמשנה היא לקמן פרק רבי ישמעאל (דף נג:) הא דעובד כוכבים מבטל נמי מתני' היא ויש לומר משום דפשיטא ליה לא איצטריך לאשמועינן דהא לקמן גבי מתני' נמי פריך פשיטא והולך להעמידה שיש לו בה שותפות ואפ"ה אין כאן רבותא אלא מן הדיוק ישראל הוא דאינו מבטל אבל עובד כוכבים מבטל אף על גב דאית ליה(ד) שותפות וקמשמע לן דישראל אדעתא דעובד כוכבים פלח אבל ישראל אחר שאין לו בה שותפות כלל פשיטא לן דאינו מבטל ולכך פשיטא כאן דלא היה לו שותפות: **ולית** ליה [ל](המציל) כו'. וא"ת תקשה ליה ממתני' דקתני מתני' מצא תבנית יד וכו' הרי אלו אסורין ורמינהי המציל כו' וי"ל דמתני' איכא לשנויי דמצא במקום שאין רבים מצויין אבל הכא כעובדא (ה) דבריבי קתני שהיה מהלך בדרך: **איידי** דדמיה יקרים מזבין לה לעובד כוכבים. והא דאמרי' לקמן (דף נג.) מכרה או משכנה (לצורף) [לצורף] ישראל מותרת משום דבטלה וקא מפרש (ו) דה"ה כשאינו צורף נמי מדפריך עלה מההיא דהלוקח גרוטאות ולא קאמר דאיידי דדמיה יקרים מזבין לה לעובד כוכבים וי"ל דשאני הכא דאיכא תרי ספיקי לאיסורא שמא עובד כוכבים ימצאנה ויעבדנה ואף אם ימצאנה ישראל שמא איידי דדמיה כו' אבל התם ליכא אלא חדא ספיקא דהא קיימא היא ביד ישראל ולהכי ודאי מבטל לה: **אכסדרה** תבנית אולם. שהאולם היה פרוץ במלואו לרוח מזרחית וה"נ אמרינן בלא יחפור (ב"ב דף כה:) עולם לאכסדרה הוא דומה ורוח צפונית אינה מסובבת ומ"מ קרי ליה פתח האולם בהרבה מקומות בתלמוד כמו פתח המשכן שהיה פרוץ במלואו לרוח מזרחית וקרי ליה פתח בפסוק: **לא** תעשון אתי (ז). תימה כיון דפרצוף אדם לחודיה אסור אמאי איצטריך לאסור דמות שמשים שבמרום וי"ל דודאי ליכא למעלה שום מלאך ושרף ואופן וכרוב כדמות אדם ממש דה"נ אמרינן בפ"ק דחגיגה (דף טו.) דליכא עורף וא"ת כיון דפרצוף אדם לחודיה אסור אמאי איצטריך לאסור דמות ארבעה פנים בהדדי תיפוק ליה דאיכא דמות אדם וי"ל לחייב אף כשמצא פרצוף אדם והשלים לד' פנים אי נמי לעבור בשני לאוין ויש לדקדק מדלא קאמר אלא ש"מ דדרשא דלא תעשון אתי (ח) אתיא אליבא דכולי עלמא ואפילו אליבא דרבנן דאוקי מתני' דלעיל כולה במוצא ולדידיה לא תידוק מיניה דעשיית אדם מותרת דודאי אסורה היא וכן משמע לקמן דקאמר טבעת שחותמה בולט אסור לחתום בה ומסתמא היינו בפרצוף אדם דאין רגילין לחתום בצורת כוכבים ומזלות וכן הלכה דפרצוף אדם אסור לחתום ואסור לעשות ומיהו אותם צורות אדם שצובעים בסדינים בצבעים וכן ברקמה מותרין כיון שאין להם פרצוף שלם אלא חצי פרצוף(ט):

לא

מסורת הש"ס

א) [תוספתא רפ"ו], ב) [תוספתא שם ע"ש וע"ע], ג) [נ"ל דתניא], ד) ר"ה כד., ה) ר"ה כד., ו) ר"ה כד. [מנחות כח:], ז) [שבת קט: וש"נ], ח) [ר"ה שם:], ט) [ויקרא יא], י) [שמות כה], כ) [כ"ה בספרי], ל) [נ"ל לר"א הקפר הא דתנן המציל], מ) [וע"ע אריכות תוספות כאן ביומא נד. ד"ה כרובים].

הגהות הב"ח

(א) גמרא ומחופין בבעץ: (ב) רש"י ד"ה סר אפים סר שנעשה שר: (ג) ד"ה והוא וכו' וקא כייל על שם כנ"ל ותיבת אסור נמחק: (ד) תוס' ד"ה ש"מ וכו' דאית ליה בה שותפות וכו' פשיטא ליה כאן דלא היה לו בה שותפות: (ה) ד"ה ולית וכו' כעובדא דר"א הקפר בריבי קתני: (ו) ד"ה איידי וכו' וקא מפרש ר"י דה"ה: (ז) ד"ה לא תעשון אתי לא תעשון אותי תימה כיון וכו' דליכא בהו טורף: (ח) בא"ד דדרשה דלא תעשון אתי לא תעשון אותי אתיא אליבא וכו' כולה במוצא דלדידיה במי לא תידוק:

מוסף רש"י

ובכל מקום שהרבים כו'. ואפילו דבר שיש בו סימן (ב"מ כד.). **תבנית היכל.** למדת אורך ורוחב וקומה שתהא דומה לו כשלפתן (מנחות כח:). **אכסדרא.** אין לה מחיצה רביעית, וכן אולם (שם). **תבנית אולם.** שהיה רוחבו עשרים וגובהו ארבעים כדאמרינן במשנה קמייתא דערוכין (שם). **אבל עושה.** הוא מנורה של חמשה או ששה קנים או של שמנה, דאינו דומה למנורת מקדש שהיה שבעה קנים (שם). **אפילו של שאר מיני מתכות.** שאינו זהב, משום דדומה לשל מקדש שאף הוא כשר כשאר מיני מתכות (שם) שהואיל בכן כשירה לפנים כדתניא ועשית מנורה כלל, זהב טהור פרט, מקשה תיעשה חזר וכלל, מה הפרט מפורש של מתכת אף כל של מתכת (ר"ה כד:). **אף של עץ לא יעשה.** שהרי הוא מודה שעשו מלכי בית חשמונאי (מנחות כח:) שהואיל בה כשירה לפנים, לר' יוסי בר' יהודה דריש ליה לקרא בריבוי ומיעוט, מאי רבי רבי כל מילי ומאי מיעט מיעט חרס, והכי מפרש לה במנחות (ר"ה שם). **כדרך שעשו בית חשמונאי.** כשגברה ידם על היונים והוציאום מירושלים וטיהרו את המקדש והיו עניים ולא יכלו לעשותה של זהב (שם). **בבעץ.** שמיי"ר בלע"ז (שם).

עין משפט נר מצוה

כו א ב טוש"ע י"ד סי' קמא סעיף ג:

כז ג ד ה מיי' פ"ג מהלכות עבודת כוכבים הלכה ט סמג עשין כב טוש"ע י"ד סי' קמו סעיף ה:

כח ו מיי' פ"ו מהלכות גזלה ואבידה הל' ג סמג עשין עד טוש"ע ח"מ סימן רנט סעיף ז:

כט ז מיי' שם פי"א הלכה ו סמג שם טוש"ע ח"מ שם סעיף ג:

ל ח מיי' פ"ז מהלכות בית הבחירה הלכה י טוש"ע י"ד סימן קמא סעיף ח:

ט [מיי' שם פ"א הל"ח]:

י [מיי' שם הל"ין]:

תורה אור השלם

1. לֹא תַעֲשׂוּן אִתִּי אֱלֹהֵי כֶסֶף וֵאלֹהֵי זָהָב לֹא תַעֲשׂוּ לָכֶם:
שמות כ יט

רבינו חננאל

שמשוי ומציעתא אי אפשר לאוקמה במוצא דקתני כל הפרצופות מותרין חוץ מפרצוף אדם וכבר שנינו כי המוצא צורת חמה ולבנה ודרקון הוא דאסור הא המוצא צורת אדם מותר ופריקי תרי פירוקי. חד רישא וסיפא במוצא ומציעתא בעושה וכדרב הונא כדבעינן למימר לקמן ובא רבא ואוקמינהו כולהי במוצא ורבי יהודה היא ומציעתא דאסר פרצוף אדם רבי יהודה לטעמיה דתניא רבי יהודה מוסיף אף דמות מניקה וסרפס ומפרשינן מניקה שעושין אותה כמין אשה מחזקת בן ומניקתו והיא זו כמו חוה שהיתה אם כל חי סרפס כלומר מושל ומכלכל כל העולם צורת איש כיוסף שהיה שר מפים והוא דנקיט גריוא בידיה. דרקון לשון יון הוא: ת"ר איזו היא צורת דרקון פי' ר' שמעון בן אלעזר כל שיש לו ציצין בין פרקיו בין פרקי צוארו א"ר חמא בר חנינא הלכתא כר' שמעון בן אלעזר. א"ר יהושע בן לוי פעם אחת הייתי מהלך אחר ר' אלעזר הקפר ברבי ומצא טבעת בדרך ועליה צורת דרקון ולא הגביהה עבר עובד כוכבים קטן ולא אמר כלום עבר עובד כוכבים גדול אמר לו בטלה ולא קבל ממנו סטרו וביטלה ש"מ תלת ש"מ עובד כוכבים מבטל עבודת כוכבים שלו ושל חבירו ש"מ עובד כוכבים מבטל עבודת כוכבים בעל כרחו וש"מ והני מילי גדול שיודע בטיב עבודת כוכבים ומשמשיה הוא שמבטל. מגדף בה רבי חנינא לית ליה לרבי אלעזר הקפר ברבי הא דתנן המוצא בסרטיא ובפלטיא ובכל מקום שהרבים מצוין שם הרי אלו שלו מפני שהבעלים מתיאשין מהן. אמר אביי נהי דמינה מייאש מאיסוריה מי מייאש וכו': **תנן** התם בראש השנה דמות צורות לבנות היו לרבן גמליאל בעלייתו כו' פי' לבנות צורת לבנה גדולה ופחותה ממנו. ומקשינן ומי שרי והכתיב לא תעשון אתי לא תעשון בדמות שמשין שמשמשין לפני. ופריק אביי לא אסרה תורה אלא שמשין שאפשר לעשות כמותם כדתניא לא יעשה אדם בית דמות היכל מ' אמה ארכו וכו' אמה רחבו אכסדרה תבנית אולם כו' אבל שמשין כגון חמה ולבנה וכיוצא בהן שא"א לו לאדם לעשות כמותן לא אסרה תורה ומקשינן איני והתניא לא תעשון אתי